

Marksoloji mi Marksizm mi? *Kapital*'in İzinde

Serdal Bahçe, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi,
e-posta: sbahce@politics.ankara.edu.tr

Özet

Marx'ın düşünsel yolculuğu daha dar yöntemsel/eleştirel çerçeveden daha geniş ve daha eleştirel/devrimci olan bir çerçeveye sıçramalarla ilerlemiştir. Bu gelişim süreci içinde ilgi alanı sürekli genişlemiştir. Ulaşmak istediği nokta kuşkusuz kapitalizmin bütünlüklü devrimci eleştirisiydi. Bu evrim içinde özellikle burjuva sosyal bilimlere ardışık olarak eleştirerek aşma yolunu tuttu. Örneğin 1840'ların ortasından itibaren Klasik Alman Felsefesi ve uzantılarının eleştirisi sürecini geride bırakmıştı. 1840'ların başında yapmaya başladığı okumalarla birlikte burjuva ekonomi politiğin eleştirisi sürecine başladı. Ancak nihai hedef sadece bir retorik olarak burjuva ekonomi politiğin eleştirisi değildi; aynı zamanda onun nesnesi olan kapitalizmin de eleştirisi ve aşılmasıydı. Dolayısıyla bu yolculuk hem kuramsal hem de siyasî bir yolculuktu. Kapital yöntemi ve kurgusuyla bu yolculuğun son noktasıdır. Bu evrim devrimci bir bilimin evrimiydi. Bu nedenle Marksolojinin Marx'ın okuyucuyla buluşması zaman almış el yazmalarından başka bir Marx ve başka bir siyasî proje çıkarma hedefi Marksizme yönelik bir reddiyedir.

Anahtar Sözcükler: Marx, Marksizm, Marksoloji, Kapital, El yazmaları.

Marxology or Marxism? In Track of *Capital*

Abstract

Marx's intellectual voyage progressed with the leaps from narrower methodological/critical frameworks to more critical/revolutionary frameworks. In this voyage, his agenda displayed a continuous expansion. The telos of this voyage was the total and revolutionary critique of capitalism. In this evolution, he consciously conducted a transcendental critique of bourgeois social sciences. For example, by the mid-1840s, he completed the critique of Classical German Philosophy and its offsprings. Beginning with his readings on the subject, he started the critique of bourgeois political economy in the first half of the 1840s. However, the rhetorical critique of bourgeois political economy was not his ultimate goal, rather it was the revolutionary critique and overthrow of the subject of the bourgeois political economy; i.e. capitalism. In this regard, this voyage was both an intellectual and a political adventure. Capital, with its methodology and design, is no doubt the final destination of this long voyage. In this respect, Marxology's aims to come up with a totally different Marx and to distill a completely different political program from the manuscripts of Marx of which publication process has been yet not completed should be accepted as an attempt at refusing Marxism as it is.

Keywords: Marx, Marxism, Marxology, Capital, Manuscripts.

Giriş

Marx'ın 1846'da yayınlanan ve Engels ile kaleme aldığı *Alman İdeolojisi* aslında yöntem olarak değil (ki mümkün değildi) ancak ilgi alanı olarak "Felsefe" ile bağlarını kopardığına defalarca şahitlik edebilir. Burada eski yol arkadaşları olan Bruno Bauer, Max Stirner ve diğerlerine yönelik acımasız eleştiriler yöneltilti.¹ Daha önce *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*'nde ise Hegel ile son kez hesaplaştı. 1847'de bu defa hedefinde aslında önceleri çokça takdir ettiği Proudhon'u *Felsefe'nin Sefaleti*'nde hedefe oturttu. Proudhon ondan yeni çıkan *Sefaletin Felsefesi* için bir eleştiri rica etmişti, o da Proudhon'u son kez, hem de köklü bir şekilde eleştirdi ve onunla işinin bittiğini ifade etti. Proudhon'un bir tarafıyla Genç Hegelcilerin de paylaştığı tutarsız, eklektik ve reformist görüşleri onun tepkisine mazhar oldular. 1847'den sonra bir daha özel bir ilgi alanı olarak Felsefeye dönmedi. Tekrarında yarar var; bu felsefî yöntem kullanmadı anlamına gelmemelidir, felsefî bir kurgu olmadan nasıl yazılabilir ki? Burada kasıt Klasik Alman Felsefesi'nin en olgun hâlini verdiği ve metafizik girdabından kurtulmayan şu soylu ve şanlı burjuva retorikine bir daha dönmediğidir. "Felsefe"yi bu anlamda terk etmişti. Neden?

Bu sorunun cevabı yazımızın konusu açısından aslî öneme sahiptir; iki nedenle. Birincisi, Marksoloji, Marx'ın el yazmalarının ve eserlerinin hermenötüğü, İslamî bilimler taksonomisine göre tefsiri üzerinde yükselen bir akım olarak Marx'ı ve eserlerini yeniden bir felsefeleştirmeye tabi tutma çabasıdır. Buradaki felsefeleştirme onu ve eserlerini tam da yukarıda sınırları çizilen coğrafyaya yeniden oturtma isteği anlamındadır. Bu çok açıktır ki Marx'ın devrimci/bilimsel *corpusuna* yönelik ciddi bir hakkaniyetsizlik olacaktır ve bertaraf edilmelidir. Bu anlamda felsefeyi neden terk ettiği yeniden ve yeniden cevaplanması gereken bir sorudur. İkincisi ise giderek iktidar perspektifinden uzaklaşan ve "iktidarsızlaşan" Batı Marksizmi ile ilgilidir. Batı Marksizminin boyutları küçümsenmeyecek bir kolu sürekli olarak Marx'ın düşünsel gelişiminin ve geride bıraktığı yazının 1840'ların ortasında bir tür kırılmaya uğradığını ve bu tarihten sonra ortaya çıkan "Olgun" Marx'ın bu tarihten önceye yerleştirilebilecek "Genç" Marx ile ciddi ve anlamlı bir tezat teşkil ettiğine inanmaktadır. Üstelik bu yargı, Batı Marksizminin içinde önemli bir akım olan bu koluna inat "Olgun" Marx'ı tercih eden Lucio Coletti ve Luis Althusser gibi yazarlar tarafından da pekiştirilmiştir. Batı Marksizminin bu cenahı, "Genç Marx"da yaratıcılık, dinamizm, felsefî tutum, bir tür kucaklayıcı demokratizm ve sivil toplumculuk görürken, "Olgun" Marx'ı lanetli bir ekonomik indirgemeciliğin, dogmatizmin, donukluğun ve yaşamdan uzaklığın simgesi hâline getirmektedir. Kuşkusuz Marx'ın bilimsel ve siyasal devrimci düşüncesinin oluşumunun tarihçesinin tutarlılığı açısından bu bakış açısının yarattığı tehdidin de savuşturulması gerekmektedir. Bu nedenle

Marx'ın "Felsefe"yi neden terk ettiğinin usturlu bir şekilde cevaplandırılması gerekmektedir.

Bu mevzua geçmeden önce yine bir belirleme yapmak gerekmektedir. Batı Marksizminin şeytanileştirdiği Sovyet Marksizminin elinden çıkanlar da dâhil olmak üzere Marksizm tarihçelerinin çoğu Marx'ın düşüncesini Fransız Ütopik Sosyalizmini/Komünizmini, Alman Felsefesini ve İngiliz Ekonomi Politliğini sentezleyerek oluşturduğunu belirtmekte. Bu iddia oldukça yersiz bir iddiadır. Sentez kimliksizliktir, sentetik bir yapı ise kimliksiz bir amalgamdır. Klasik Yunan Felsefesinden Klasik Alman Felsefesine sirayet eden kaba Hegelci diyalektik sentezi bir tür terminal aşama olarak dayatarak bir tür kimliksizleştirmeyi hedeflemektedir. Marx düşünsel evrimi boyunca eleştirerek aşmıştır, sentezleyerek bir potada eritmemiştir. Önce Genç bir Hegelci olarak Hegel'i aşmıştır, sonra Genç Hegelciliği aşmıştır.² Proudhon ile başlayan düşünsel/siyasi hesaplaşma süreci içinde (bu sürecin son halkası Bakunin ile I. Enternasyonal'de girdiği kavgadır) ütopik sosyalizm ve komünizmin her türünü aşmıştır. Son olarak 1840'ların ortasından itibaren yöntemine hayranlık duymasına rağmen burjuva ekonomi politik bilimini eleştirerek aşma sürecine girmiştir; ki bu süreç neredeyse ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Kısacası Marx sentezlemek bir yana, sürekli aşmıştır.³ Bu aşma sürecinde ilgi alanı sürekli metafizik olandan pratik olana doğru genişlemiştir. Bu anlamda pek çok başka alanla birlikte "Felsefe"yi de geride bırakmıştır.

"Felsefe"yi Aşma – Kapitalin izinde I

Özel bir araştırma gündemi ve ilgi alanı olarak "Felsefe"yi aştığı ve ardında bıraktığı konusunda nerdeyse herkes hemfikridir. Ancak asıl sorun bu aşmanın mahiyetine yüklenen anlamdır. Buna verilen farklı anlamlar üzerinde biraz durmak gerekiyor.

Jost ve Jost (2007) Marx'ın neden "Felsefe"yi bıraktığına dair beş farklı açıklama olduğunu belirtmekte: 1) *Bonn Üniversitesi felsefe bölümünde bir kürsü bulma hayalinin pek güvendiği Bruno Bauer işten atılınca gerçekleşmeyeceğini anladı. Ve küstü.* 2) *Kuramın praksiisten daha önemsiz olduğunu kavradı.* 3) *Görgül problemler felsefi değil bilimsel bir bakış açısını gerekli kıldı (yazarlara göre ortodoks sosyalist bakış açısı buna yakındır).* 4) *Yükselen proletaryanın acil sorunları hâlihazırda egemen sınıfların bakış açısından türeyen felsefeyi değil sosyalist bilimsel bir bakış açısını zorunlu kılmaktaydı.* 5) *Feuerbach zaten tüm felsefi sorunları çözmüştü. Geriye düşünülecek pek bir şey kalmamıştı.* 1. ve 5.'yi hemen eleyebiliriz. Marx'ın külliyyatına ve siyasi düşüncesine yakın olan biri için bu ikisi sadece dudaklarda tebessüme yakın bir kıvrılma yaratacaktır.

2.si ise Marksizmin bir dönüştürücü bilim olarak gelişimine uygun olmayan bir yargıdır. Marx zihni yoksullaştıran bir tür püriten prakisyolojinin peşinde değildi. O değil miydi tansiyonu yüksek bir tartışma esnasında Alman işçi sınıfının yorulmak bilmeyen lideri Wilhelm Weitling'in suratına karşı "Cehalet şimdiye kadar kimseye yardım etmemiştir" diye bağırın? 3. ise, eğer "Felsefe" yukarıda sınırları çizilen meta anlatıyı tarif ediyorsa bir taraflı doğru olarak kabul edilebilir. Ancak bilimsel bakış açısı ile felsefe arasına bir set çekme amacındaysa kesinlikle doğru değildir. Marx "Felsefeyi" geride bırakmakla birlikte yeni ve devrimci bir yöntem yöneldiği, bu yeni yöntem kuşku yoktur ki kendi başına maruf bir felsefi bakışı içermektedir. 4.ise iradî bir kararı ima etmektedir. Oysa Marx burjuva felsefesini geride bırakırken yeni bir *terrain cognitaya* girmektedir. Dolayısıyla nereye doğru yöneldiğine ilişkin bilinçli ve iradî bir karar veremezdi.

Jost ve Jost bu arada Althusser'in tutumunu özetlemektedirler. Althusser'e göre Marx 1845 civarlarında bir yerde epistemolojik bir kopuş yaşadı (Althusser, 1969). Bu epistemolojik kopuş onu tarihsel materyalizme yönlendirirken eskiyi geride bırakmaya zorunlu kıldı. Henri Lefebvre de Marx'ın felsefede içkin olarak uygunsuz ve olumsuz bir şeyler gördüğünü belirtmektedir (akt. Jost ve Jost, 2007). Ancak bu yargılarda doğru değildir. Epistemolojik kopuş tezi Marx'ın düşünsel gelişiminin bütünlüğünü kavrayamama anlamına gelmektedir. Marx aradığını bulmak için çalışma alanını genişletmiştir. Bu anlamda Hegel ile sistematik olarak en yetkin hâline ulaşmış, ancak yetkin hâliyle bile yükselen burjuvazinin eğitimli cenahının yeni dini olmaktan öteye bir rolü bulunamayacak olan "Felsefe"yi geride bırakmıştır; aşmıştır. Bu önceki düşünsel gelişiminden sonraya bir şeyler aktarmadığı anlamına gelemez. "Uygunsuzluk ve olumsuzluk gördüğü" türünden bir yargının ise herhâlde Marx'ın uğruna ömrünü harcadığı hedef (kapitalizmin devrimci eleştirisi) akılda tutulduğunda oldukça küçümseyici bir tavır olduğu anlaşılacaktır.

1920'ler ve 1930'lar tüm hayal kırıklıklarına rağmen Marksizm içi tartışmaların en canlı ve en yaratıcı olduğu dönemlerdi. Bugün üstüne kelimeler etimiz konular o dönemde daha derinlemesine tartışılmıştı. Marx'ın felsefeyi bırakması konusunda o dönemlerden bir sese, Karl Korsch'a kulak vermek gerekiyor. Karl Korsch da Engels ve Marx'ın 1840'larda artık Hegel'e sırtlarını dönmüş oldukları konusunda hemfikirdir (Korsch, 2008:35). Korsch burjuvazinin devrimciliğinin 19. Yüzyıl ortalarında sona erdiğini belirtmektedir (Korsch, 2008:43). Korsch klasik Alman felsefesinde ve özelde Hegel'de somutlaşan burjuvazinin felsefi devriminin 1840'larda sonlanmak yerine (böyle düşünen tüm burjuva düşünce tarihçilerinin inanın tersine) form ve içerik değiştirerek Marx ve Engels'in şahsında proletaryanın düşünsel devrimciliğine dönüştüğü vurgulamaktadır.

“İsmi terk etmekle felsefeyi terk edemezsiniz” (Korsch, 2008:50). Korsch’un tavrı gerçekten ilginç ve üstünde durmaya değer. Ona göre dönüşüm Marx’ın düşüncesinde kişiselleşse de aslında genel olarak felsefi düşüncenin bünyesinde gerçekleşmiştir. Marx ve Engels burjuva felsefesini sistemik olarak sonlandırmakla birlikte onu devrimci bir felsefeye dönüştürmüşlerdir. Böylece dönüştürülerek aşılın burjuva felsefesi ile proletaryanın devrimci felsefesi arasında bir tür evrim işlemiş gibi görünmektedir. Bilimsel gibi görünen bu görüş oldukça iddialıdır. Ancak evrim aynı zamanda bir tür teleolojik fatalizm içeriyor ise bu Marx’ın (olgunu, genci, fark etmez) düşünsel devrimini küçümsemek anlamına gelebilir. Yine de dikkate değer bir görüş olduğunu kaydetmek gerekiyor. Korsch’un yargılarına biraz daha göz atmak gerekmektedir.

Korsch daha baştan beri Marx’ın (ve tabii ki Engels’in) tutumunun üç karşıtlık üzerinden anlatılabileceğini belirtmektedir. 1) Alman Felsefesinin sadece pratik sonuçlarına değil tüm temel varsayımlarına karşıtlık 2) Sadece Alman Felsefesine değil onu da üreten tüm dünyaya karşıtlık 3) Bu karşıtlık sadece kuramsal değil aynı zamanda siyasî ve aktif karşıtlıktır (Korsch 2008: 74). Korsch bir dipnotta şunu ifade etmektedir: “Marx’ın [düşüncesinin kuramsal, n.b.] gelişimi şöyle özetlenebilir: Öncelikle dini felsefi olarak eleştirdi. Sonra dini ve felsefeyi politik olarak eleştirdi. En son olarak dini, felsefeyi, politikayı ve diğer tüm ideolojileri iktisadi olarak eleştirdi” (Korsch, 2008: 66, dip not 85). Marx gölgesinde yetiştiği “Felsefe”nin *Critique* geleneğini devraldı. Diğer taraftan ondaki *Critique*, Korsch’un ima ettiği gibi “siyasî” ve “aktif” karşıtlıklar üzerinden gelişti. Fakat bu Korsch için çok bireysel bir karşı çıkış gibi görünmektedir. Oysa Marx’ın siyasî serüveni bu karşıtlıkların sadece karşıtlık olmadıkları, aynı zamanda örgütlü yıkıcı bir çağrıya dönüştüklerini göstermektedir.

Bu konuda son söz olarak şunlar eklenmelidir: Marx kapitalist toplumu aşma ve onu yok etme serüveninin kültürel, siyasî ya da hukukî zeminde başlayamayacağını fark etti. Hele hele felsefi zeminden hiç başlayamazdı. Bu nedenle olsa gerek Marx felsefi olanın eleştirisinden ekonomi politiğin eleştirisine zıpladı. Bu zıplamanın kendisi bile Marksizmin sıradan “bilimci” bir bilim olmadığını kanıtıdır. Bu konuda son sözü Marx ve Engels’e bırakmak belki de yerinde olur:

“Spekülasyon bittiğinde - gerçek hayat - gerçek ve pozitif bilim başlar...Bilinç ile ilgili boş laflar biter ve gerçek bilgi onların yerini alır. Gerçeklik tanımlandığında, kendi kendine yeten felsefe varoluş ortamını kaybeder” (Marx ve Engels, 2010:37).

Marksolojiye Reddiye: Kapital'in İzinde II

Marksizm pür “bilimci” bir bilim değildir. Marx herhalde sadece haklı olmakla yetinecek biri de değildir.⁴ Marksizm devrimci/dönüştürücü bir bilimdir. Bitmeyen sosyalist aydınlanmanın kuramsal temeldir. Bütüncül bir bilimdir ve kapalı uçlu değildir. Açık uçludur ve bu anlamda hâlihazırda evrim geçirmektedir. Sadece kapitalizmin geçirdiği evrim değildir onu besleyen, sosyalistlerin ve komünistlerin mücadele stratejilerindeki değişim de katkıda bulunmaktadır. Bu anlamda evrim geçiren devrimci bir bütünlüktür. Pek tabii ki kendi başına maruf bir bilim olarak geçirdiği dönüşümün tarihçesi önemlidir. Ancak bu tarihin bir bölümünü diğersinin karşısına çıkarmak ve “öz” ve “hakikî” Marx’ı aramak ve sırf bu amaçla kayıp metinlerin peşine düşmek olsa olsa Marksizme tamamiyle yabancı bir skolastisizmin peşine düşmektir.

Marksoloji bir tür skolastisizme dönüşmüştür. Öncelikle “Marksoloji” ile neyi kastettiğimiz açıklayalım. Marksoloji son moda hâliyle sadece Marx külliyyatını analiz etmeyi görev edinen bir uzmanlık alanı olmaktan çıkmıştır. Bugün Marksoloji, Marksizmi sıradan bir “iktisat”, sıradan bir “sosyoloji”, sıradan bir “felsefe” okuluna dönüştürmeyi amaçlayan, açıkçası onu içeriğinden soyundurup sıradan pür bir bilime dönüştürme projesidir. Marksoloji çok yeni de değildir aslında, Marksizmin iç çatışmaları sırasında ortaya çıkan bir reflekstir. Bugünlerde bir tür bilime dönüşme çabası içindedir.

Sorun nedir? Sorun aslında Marx’ın miras olarak bıraktığı yazının gerçekte neyi ima ettiğinin nasıl teşhis edileceğine ilişkin değildir. Marksizm bir bilim olarak Marx’danbu yana çok yol kat etmiştir. Hâlâ eksiktir, tam olması da olanaksızdır. Ancak onu yaratan, ona emek verenler bu uğurda sadece sayfalarca kağıt tüketmediler, hayatları, umutları, umutsuzlukları ve yılları tükettiler. Marksoloji tüm bu mirasın reddiyesidir. Reddiyenin acilen reddedilmesi gerekir.

Hadi sorunu gerçek içeriğinden, yani Marksologların siyasi amaçlarından soyutlayalım ve onların hazırladığı alana girelim. Sorunun gerçekten gizlenen ve sansürlenmiş İnciller türünden bir sorun olduğunu varsayalım. Bizden gizlenen, sadece onun el yazmalarına ve halka açılmayan eserlerine sahip otoritelerin aşına olduğu bir “öz” ve “hakikî” Marx olduğunu düşünelim. Bir tür “Kutsal Kâse” arayışına dönüşmüş bu arayışın sahipleri için sorun nerede başlamakta ve nereye kadar uzanmaktadır? Cevabı onların yarattığı araştırma gündemi içinde arayalım.

Sorun iki boyutludur. Birincisi Marx’ın hayatı süresince basımına şahit olduğu eserlerini hazırlarken ürettiği el yazmalarının bazıları orijinal basımdan daha

derinlikli ve zengin analizler içeriyor olabilirlerdi. İkincisi ise Marx'ın ölümünden sonra Engels, Kautsky ve diğerlerinin editörlüğünde hazırlanan eserleri "öz" ve "hakiki" Marx'ı yansıtmayacak kadar çarpıtılmış olabilirlerdi. Marx'ın eserleri bu iki sorunun çizdiği yarılma hattı etrafında kümelenebilirler. Birinci sorunun tarif ettiği eserler arasında *1844 El Yazmaları*, *Alman İdeolojisi*, *Felsefenin Sefaleti*, *Ücret, Fiyat ve Kâr*, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, *Komünist Manifesto* ve konumuz açısından en önemlisi *Kapital I. Cilt* girmektedir. Aslında sorunun asıl teması sonuncusudur. İkinci soru ise *Kapital*'in II. ve III. Ciltlerini kastetmektedir.

Peki ama kayıp metinlerin ve el yazmaların hikâyesi nedir? Büyük devrimcinin bedeni Highgate Mezarlığı'nda defnedilince tüm el yazmaları Engels'e miras kaldı. O da Alman Sosyal Demokrat Partisi'ni (SDP) el yazmalarının hamisi olarak ilan etti. Engels ölünce el yazmaları Marx'ın hayattaki kızlarına miras kaldı. Önce Eleanor sonra da Laura muhafızlık görevini üstlendiler. Laura vefat edince SDP, el yazmalarının büyük bir bölümünü Berlin'e getirerek arşivlerdi. Ancak 1933'de Hitler iktidara geldi ve 1934'de tüm muhalefet partilerini yasakladı. SDP arşivleri Hollanda'ya nakledildi. Marx'ın el yazmaları burada bir sigorta şirketine devredildi, o da el yazmalarını Uluslararası Sosyal Tarih Araştırma Enstitüsü'ne (IISG) devretti. Bundan önce, 1910 yılında Avusturyalı Marksistlerden oluşan bir grup Viyana'da bir araya geldi ve Marx'ın toplu eserlerini basmaya karar verdi. Ancak proje hayata geçirilemedi. Bu toplantıya David Ryazanov da katıldı. Ryazanov Bolşevik Devrimi'nden sonra Moskova'da kurulan Marksizm-Leninizm Enstitüsü'nün başına geçirildi. El yazmalarından haberdar olan Ryazanov SDP ile iletişime geçerek onlara erişim izni aldı. Uzun bir çaba ile onları kopyalamaya başladı ve tarihsel kronolojiye uymayan bir dizin içinde Marx'ın (ve Engels'in) toplu eserlerini basmaya başladı. Böylece Marx-Engels Gesamtausgabe I (MEGA) çıktı. Ancak Ryazanov'un çabası 12 cilt ile sınırlı kaldı (oysa Ryazanov 42 cilt tasarlamıştı) çünkü Ryazanov 1930'ların başında tasfiye edildi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü'ne paralel olarak Demokratik Almanya Berlin'de de bir Marksizm-Leninizm Enstitüsü kuruldu. Bu ikisi 1975 yılında Hollanda'daki IISG ile iletişime geçerek MEGA²'yi çıkarmaya başladılar. Aynı yıl Moskova'da kurulmuş olan ve daha çok İngilizce yayın yapan Progress Publishers, Londra'da Lawrence & Wishart ve New York'da International Publishers ile birlikte Marx/Engels Collected Works (MECW)'in basımına başladı. Bu sonuncusunun 2004'e kadar planlanan 50 cildi basıldı.⁵ MEGA²'nin basımı ise Sovyet Sosyalizminin çözülüşü ile birlikte aksadı. Çözülüşten sonra Berlin ve Moskova'daki enstitüler IISG ile yeniden iletişime geçerek basımı sürdüremeyeceklerini belirttiler ve yardım istediler. Böylece Berlin'den ve Moskova'dan birer ekip, IISG, Friedrich Ebert Vakfı'nın desteklediği Karl Marx Evi ve bağımsız araştırmacılardan oluşan ekip çalışmaya

başladı. Şu ana kadar planlanan 114 cildin 65'i basılmış durumdadır.⁶

El yazmalarının hikâyesi gerçekten inişli çıkışlıdır.⁷ Tümünün basımı henüz tamamlanmış da değildir. Kuşkusuz bu konuda emek harcayanlar Marksizmin tarihi ve arkeolojisi açısından önemli ve onurlu bir iş yapmaktadırlar. Üstelik ortaya çıkarılan hazine kuşkusuz Marksizmin kuramsal gövdesini güçlendirecektir.

Bu hikâyeden sonra Marksoloji'nin asıl savunma mevziine yönelmek gerekmektedir; yani *Kapital I. Cilt*'in orijinalinden (1867'deki ilk Almanca baskı) farklılıklar içeren taslaklarına. Gerçekten kaç taslak vardır? Burada sözü skolastik Marksolojinin yeni gözdelelerinden Enrique Dussel'e bırakalım. Dussel Marx'ın orijinali dâhil dört taslağının bulunduğunu belirtmektedir: 1) 1857-58 taslağı: *Grundrisse* ya da Rosdolsky'nin deyimiyle "Kabataslak" (Rosdolsky, 1977) bu el yazmalarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. 2) 1861-1863 el yazmaları: Bu el yazmaları 23 defterden oluşmaktaydı ve bu defterlerden 6.-15.'sinden Karl Kautsky *Artı-Değer Kuramları*'nı oluşturdu (Mandel, 1990: 26). 3) 1863-1865 el yazmaları: Bu el yazmaları içinde *Kapital I. Cilt*'in taslağının yanında Engels'in daha sonra *Kapital*'in II. ve III. ciltlerini hazırlayacağı malzeme de vardı. 4) 1866 ve sonraki tarihli el yazmaları: *Kapital I. Cilt*'in basılan hâli bunların içindedir (Dussel, 2001). Burada birbiriyle bağlantılı üç soru hemen gün yüzüne çıkmaktadır. Öncelikle Marx neden bir taslaktan diğerine geçti? İkincisi bu taslaklar hangi plana göre kaleme alındı? Ve son olarak 1866 el yazmasının basılabilecek taslak olduğuna neden karar verdi? Bu soruların üçüne verilecek cevaplar bir bütün olarak sadece olaydaki gizemi çözmemize yol açmayacaktır, aynı zamanda Marksoloji ile Marksizm arasındaki temel farkı da tanımlamamıza el verecektir.

İkinci soru en çok tartışılan sorulardan biridir. Pek çok Marksolog konunun üzerine eğilmiştir ancak bu konuda en gelişkin örneği seçmek yöntemsel olarak gereklidir. Roman Rosdolsky⁸ (ve diğerleri) *Kapital I. Cilt* için temelde iki plan olduğunu belirtmektedir (Rosdolsky, 1977). Gerçi Rosdolsky bu ikisi arasında birincisine küçük değişiklikler getiren daha bir düzine plan olduğunu da belirtmektedir ancak bunlar çok da önemli değildir. Bu planlardan ilki 1857 tarihlidir ve bu plan üstünden "Kabataslak" *Grundrisse*'yi oluşturacak el yazmaları kaleme alınmıştır. Diğeri ise 1865 tarihlidir. İki plan aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Marx'ın Kapital için 1857 ve 1865 Planları

1857 Planı	1865 Planı
I. SERMAYE ÜZERİNE KİTAP	KİTAP I: SERMAYENİN ÜRETİM SÜRECİ
a) Genel Olarak Sermaye	KİTAP II: SERMAYENİN DOLAŞIM SÜRECİ
1. Sermayenin Üretim Süreci	KİTAP III: SERMAYE SÜRECİNİN TÜM GÖRÜNÜMLERİ
2. Sermayenin Dolaşım Süreci	KİTAP IV: KURAMIN TARİHİ
3. Kâr ve Faiz	
b) Rekabet	
c) Kredi Sistemi	
d) Hisse senedi sermayesi	
II. TOPRAK MÜLKİYETİ ÜZERİNE KİTAP	
III. ÜCRETLİ EMEK ÜZERİNE KİTAP	
IV. DEVLET ÜZERİNE KİTAP	
V. DIŞ TİCARET ÜZERİNE KİTAP	
VI. DÜNYA PAZARI VE KRİZLER ÜZERİNE KİTAP	

Kaynak: Rosdolsky, 1977: 12-13.

Görüldüğü gibi 1857 planı altı kitap öngörürken 1865 planı dört kitap tasarlamaktadır. İkinci planda devlet, dış ticaret, dünya pazarı ve kriz kitapları yoktur. Rosdolsky'e göre 1857 planındaki I.a.1 1865 planındaki birinci kitaba (*Kapital I. Cilt*) yerleştirilmiştir. I.a.3, I.b, I.c ve I.d ise 1865 planındaki üçüncü kitaba (*Kapital III. Cilt*) taşınmıştır. Diğer taraftan 1857 planındaki I.a.2 ise 1865 planındaki ikinci kitabın (*Kapital II. Cilt*) ana malzemesini teşkil etmiştir. 1857 planındaki II (Toprak Mülkiyeti üzerine kitap) 1865 planında üçüncü kitabın konusu olmuştur. Son olarak 1857 planında III. Kitap olarak tasarlanan "Ücretli Emek Üzerine Kitap" için malzeme 1865 planında birinci kitapta yer almıştır. Sıkıcı olsa da detaylarıyla anlatmak zorunda kaldık. Şimdi soruyu bir kez daha soralım; Marx neden 1857 planından vazgeçti? Rosdolsky'nin Marksolojiyi besleyen ve pek de ikna edici cevabına geçmeden önce onun görüşlerini reddettiği iki başka yazarın görüşlerini özetlemekte fayda var: Henryk Grossman'a göre Marx 1865'te orijinal planın (1857) dikte ettiği kurgunun ötesine geçmeden öze ilişkin bir eleştiri yapamayacağını keşfetti. Behrens'e göre ise orijinal plan aslında eleştirdiği vulgar burjuva iktisat kitaplarının planlarıyla aynıydı (ki gerçekten öyleydi) (aktaran Rosdolsky, 1977: 23-24). Her ikisi de, Rosdolsky'e göre, "dışsal mekanistik" bir bakış açısına sahiptiler (Rosdolsky, 1977: 24). Rosdolsky'nin kendi açıklaması çok da ikna edici değildir. Ona göre orijinal plan endüstriyel sermayenin genel olarak üretimi ve çevriminin analizine hizmet

etti. Marx Ücretli Emek ve Toprak Mülkiyeti konusunda ayrı ayrı kitap yazmayı hedeflemek yerine birincisini *Kapital*'in birinci cildi olacak yapının, ikincisini de *Kapital III. Cilt*'inin sonlarına yerleştiren ikinci plan daha geniş bir sermaye anlatısı için elverişli oldu; ki aslında birincisinden çok radikal bir kopuşu da ifade etmemekteydi. Hatta 1857 planı orijinal plan olmayı sürdürdü (Rosdolsky, 1974). Gerçekten öyle miydi? Rosdolsky orijinal planda analiz yönteminin tamamlandığını ancak sunum tekniği açısından planın yeniden düzenlenmesi gerektiğini ima etmektedir (Rabinach, 1974).

Böyle olduğunu düşünmüyoruz. 1857 planına baktığınızda Behrens'in nerdeyse bir vulgar burjuva iktisat kitabının planını yansıttığı eleştirisinin haklılık payı olduğunu anlarsınız. Ancak sorun bunun ötesindeydi. Bu plana uygun olarak 1857-1858 el yazmalarına Marx "genel olarak üretim" kategorisiyle başlamıştı. Daha sonra bunun kapitalizmin tarihselliğini anlatmak için oldukça yetersiz bir kategori olduğunu fark ederek daha el yazmalarında kavramı bir kenara bırakmıştı (Marx, 1993). Böylece verimsiz bir kavramı aşmış ve terk etmişti. Marx aşarak/terk ederek ilerlemekteydi. 1857 planında sermaye, ücretli emek ve toprak mülkiyeti için ayrı ayrı kitaplar öngörülmüştü. Tahminen 1857 el yazmalarına başlarken Marx bu sırayı takip etmeyi planlamıştı. Ancak sermayenin basit bir üretim faktörü (tıpkı ücretli emek ve toprak gibi) olmaktan öte kapitalizme benliğini ve temel dinamiğini veren kapsayıcı toplumsal bir ilişki olduğunu anladığında bu ayrımın sorunlu olduğunu kavradı. Hem ücretli emek hem de toprak mülkiyeti kapitalizmde sermaye döngüsü içinde anlamlandırılması gereken kategorilerdir; onun dışında değil. Nitekim 1865 planının getirdiği değişiklik tam da bunun kavrandığını göstermektedir. Sermaye birikimi değerlendirme süreci içinde emek gücünü massederek ücretli emeğe kapitalizme has ontolojisini verir. Aynı şey artı-değerin paylaşılmasından payına düşeni alan ve artık kapitalizme uygun bir tarzda ortaya çıkan toprak mülkiyeti için de geçerlidir. Genel olarak sermaye birikiminin dışında ücretli emek ve toprak mülkiyeti analizleri herhâlde Marx'ın devrimci/dönüştürücü eleştirel biliminin gelişimi içinde anlamsız hâle geldiler. Böylece Marx 1865 planını uygulamaya koydu. Bu nedenle bu yeni planda ücretli emek analizini *Kapital*'in birinci cildine, toprak mülkiyetinin kapitalistik formunun analizini ise üçüncü cildine yerleştirdi. Bu konuda çok net idi. Bu da *Kapital*'in ikinci ve üçüncü ciltleri için malzemeyi 1865'e kadar yazıp bitirmiş olmasından beli değil midir?

Başta dönelim; *Kapital I. Cilt* için dört farklı taslak vardır; 1857-1858, 1861-1863, 1863-65 ve çoğu 1866 tarihli olmak üzere bu yıldan ölümüne kadar devam ettirdiği el yazmaları. Bunlardan ilki *Grundrisse* ile birlikte tamamıyla basılmıştır. İkincisinin 23 defterinin sadece 10 defteri *Artı-Değer Kuramları* için kullanıldı. Tamamı MECW'in 33.-35. Ciltleri olarak 1989 ile 1991 arasında basıldı. 1864-

65 el yazmalarının ise yine tamamı MEGA² bünyesinde basıldı. Bu el yazmaları İngilizceye de çevrildi (Marx, 2015). Dolayısıyla gizli el yazması kalmadı. Bu durum Marksist külliyatı ciddi anlamda geliştirecektir kuşkusuz. Görünen o ki Marksolojii de geliştirmektedir. Dussel el yazmalarının “öz” ve “hakiki” Marx’ın yayınlanmasını dogmatizasyona uğramış eski Marx’dan kurtulması olarak görmektedir (Dussel, 2001a). Sovyet Sosyalizminin çözülmesi bu anlamda hayırlı olmuştur. Diğer taraftan *Grundrisse* üzerine derleyici bir kitap yazan ve ekspertiz alanı da *Grundrisse* olan Marcelo Musto “Marx geri döndü” diye sevinç çılgınlıkları atmaktadır (Musto, 2010). Sevinç çılgınlıklarını bir kenara bırakarak Marksolojinin el yazmalarının yayınlanmasıyla birlikte ortaya attığı bazı görüşler üzerinde durmanın vakti geldi.

Devrimci Bilimin Oluşumunda Eski Mevzileri Terketme Refleksi (Grundrisse, 1861-63 ve 1864-65 El Yazmaları): Kapital’in İzinde III

Burada el yazmalarının ortaya çıkışı ile birlikte Marksolojinin ortaya attığı bazı tezler eleştirilecektir. Bunun ilk adımı kuşkusuz “DasGrundrisse” problemidir. Rosdolsky’nin kitabının Almanca basıldığı yıl olan 1968 ile *Grundrisse*’nin İngilizce basımının yapıldığı 1975 yılları bu sorunun ortaya çıkmasında önemli dönemeçlerdir. Rosdolsky orijinal planın 1857 planı olduğunu belirttikten sonra *Grundrisse* ile analiz yöntemi sorununun, *Kapital I. Cilt* ile sunum yöntemi sorunlarının aşıldığını vurguladı. Böylece *Kapital I. Cilt*’e kalan sadece doğru sunum yöntemini serimlemek oldu, analiz yönteminin keşfi şerefine ise *Grundrisse* nail oldu. Rosdolsky farkında mıydı bilinmez ama bir *Grundrisse-Kapital* karşıtlığını yazına yerleştirdi. Böylece Marksoloji için ilk mevziyi yaratmış oldu.

Marx’ın düşüncesinin evrim geçiren devrimci bir bütünlük olduğu vurgulanmıştı. Marx her seferinde geri bir mevziyeterketti; daha gelişkin olanına ulaşmak için. “Felsefeyi” terkettiği gibi 1857 yılındaki geri mevziyi de terketti. Bu belirleme *Grundrisse*’yi değersizleştirme amacını taşımamaktadır. Sadece onu Marx’ın biliminin gelişiminde hakettiği yere oturtmak amacını gütmektedir. Geçerken vurgulayalım, kapitalizm-öncesi üretim tarzları, dünya pazarı ve dış ticaret hakkındaki yorumlar ve daha başka pek çok zenginleştirici unsur *Grundrisse*’nin oldukça zengin bir eser olduğunu kanıtlamaktadır. Ancak *Grundrisse* her şeye rağmen gelişim aşamasındaki devrimci bir bilimin zorunlu aşaması olmaktan başka bir şey değildir. Bu anlamda *Grundrisse*’nin 1975 tarihli İngilizce çevirisini yapan Martin Nicolaus’un yargısı son derece doğrudur. Nicolaus *Grundrisse*’nin bazı bölümleri itibarıyla okuması ve takip etmesi zor bir metin olduğu konusunda ısrarcıdır. Öte yandan haklı bir şekilde aslında *Kapital*’e giden yolda Marx’ın zihninin nasıl çalıştığını (ve nereye doğru evrim geçirdiğini) göstermesi açısından

çok önemli bir metin olduğunun altını çiziyor (Nicolaus, 1993: 25). Başka bir yerde ise *Grundrisse* lehine yazılabilecek olguların altını çizmektedir. Nicolaus *Grundrisse*'nin Marx'ın düşünsel ve yazınsal evriminin "Genç" Marx-"Olgun" Marx tarzında dikotomize edilmesinin saçmalığını gösterdiğini belirtmektedir. Kullanılan dil bakımından da *Grundrisse*'nin, *Kapital*'de kullanılan ve bazen akıl karıştırıcı olan dilden azade olduğunu ekliyor (Nicolaus, 1968).⁹ Ancak genel olarak Nicolaus'un *Grundrisse*'yi *Kapital I. Cilt*'in kurgusuna ve yöntemine göre daha geri bir adım saydığı kesindir. Nicolaus ayrıca *Grundrisse*'nin Hegelci tonalitesinden de rahatsızdır.

Grundrisse'nin basımıyla birlikte başlayan tartışma garip görünümde sürmektedir. Örneğin Negri ve ekibi *Grundrisse-Kapital* karşıtlığını iyice abartmışlardır. Negri *Kapital*'in bitmemişliğine inat *Grundrisse*'nin bitmiş ve kendine yeter bir eser olduğunu belirtmektedir. Burada durmayan Negri *Grundrisse*'nin devrimci, *Kapital*'in ise tutucu olduğunu ekleyivermektedir. Ayrıca *Grundrisse*'nin emek ile ilgili vargıları ve yargıları daha yaşamsalken, *Kapital*'de emek "soyut" emek kategorisi içinde yaşamsallığından arındırılarak donuk bir metafizik alana havale edilmiştir. *Kapital*'de kol emeği bir tür tapınma unsuruna dönüştürülürken, yaşayan bir emek tasviri yapan *Grundrisse*'de bilişsel emek kategorisine ayrı bir yer verilmiştir (Negri,1991). Bu görüşü eleştirmek nafiye olacağı için sadece belirtip geçelim ve *Grundrisse*'nin önemli ve zengin bir ara uğrak olduğunu belirterek devam edelim. Ara uğraktır; işlevini görmüş ve daha derinlere inebilmek için terkedilmiştir.

Bu son görüşü Jacques Bidet'in yetkin eseri *Exploring Marx's Capital*'den yararlanarak derinleştirebiliriz (Bidet, 2007).¹⁰ Bidet ilginç bir şekilde tüm sorunu bir sunum yöntemi sorunu düzeyinde ele almaktadır. Ancak çıkarımları bizim yargılarımızı destekler niteliktedir. Örneğin sermayenin analizine başlangıç noktasının Marx'ı çok meşgul ettiğini vurguluyor (2007 :133). Başlangıç noktası neden önemlidir? Çünkü başlangıç noktası üste kurulacak yapıyı belirliyor. Çeşitli başlangıç noktaları genel olarak sermayenin soyut/somut analizine ulaştırma konusunda başarısız olunca ortaya birden fazla taslak çıkıyor. Bir taslaktan diğerine aradığı başlangıç noktasına ve yöneme yaklaştığını ima etmektedir Bidet. *Grundrisse* ile *Kapital* arasındaki radikal farklardan biri tam da bu başlangıç noktası sorunsalına verdikleri cevaptan kaynaklanıyor. *Grundrisse* para analizi ile başlamaktadır, bu analizin içinde bir yerlerde genelleşmiş meta üretimi analizi vardır, ancak sadece paraya arkaplan olarak kalıyor. Bu durumda *Grundrisse* paranın sermayeye dönüşüm momentini açıklamaktan aciz kalmaktadır. Oysa *Kapital* genelleşmiş meta üretimi ve metanın değeri ile başlar analize. Hegelci lanetin aksine öz ile başlayarak sonra görüngüye (kullanım değeri ve mübadele değeri) geçer. Meta analizinin anlatıldığı birinci bölümün üçüncü kısmında

mübadele değeri ve dolayısıyla evrensel değişim değeri olarak para analiz edilir. Bu noktadan sonra paranın sermayeye dönüşümünün anlatılması çok kolaylaşır. Bidet özellikle kitabın 6. ve 7. Bölümlerinde *Grundrisse*'den *Kapital*'e Marx'ın yolculuğunu belirleyen uygun sunum tarzı arayışının öyküsünü anlatmaktadır. Bidet özetle bu yolculukta birbiri ardına geride bırakılan taslakların (*Grundrisse* de dâhil) temel başarısızlığının yöntemsel akışları içinde genel olarak sermayenin doğumunu açıklama konusundaki yetersizlikleri olduğunu belirtmektedir (Bidet, 2007). Marx bu nedenle hepsini terk etmiş ve aşmıştır. Marx sıradan bir bilimci değildir, Arşimetvari bir toplumsal kaldıraç arayan devrimcidir.

Gelelim 1861-1863 el yazmalarına. Bunların yayınlanması en az *Grundrisse*'nin yayınlanması kadar coşku yaratmıştır. Örneğin bu el yazmaları ile ilgili kitap ve makalelere imza atan Dussel bu ve sonraki el yazmalarının da gösterdiği gibi Marx, Hegel'i terketmek bir yana giderek daha da Hegelci oluvermiştir yorumunu yapmıştır (Dussel, 2001b). 23 defterin ilk beşi *Kapital I. Cilt*'in taslağı olarak tasarlandı. Belirtili, 6. Defter ile 15. Defter arasındaki defterler burjuva ekonomi politiğin eleştirisine ayrıldı ve daha sonara *Artı-Değer Kuramları* hâline geldiler. 16. ve 19. Defter arasını daha sonra *Kapital*'in üçüncü cildinde kullanacağı materyale ayırdı. 20. ve 23. Defterler arasında ise *Kapital I. Cilt*'in taslağına geri döndü. Bu el yazmaları onu genel olarak sermaye kuramı ile ilgili olarak ulaşmak istediği yere ulaştırma konusunda başarısız oldular.¹¹ Marx'ın düşüncesi henüz geliyordu (Marksolojinin daha baştan mutlak gerçeği bilen peygambervari Marx'ına tezat bir şekilde hem de). Bu nedenle *Kapital I. Cilt*'in basılacak taslağı olarak bu taslağı tercih etmedi. Altını çizerek belirtelim, tercih etmeyen Marx'ın kendisidir çünkü Almanca I. baskı yayınlandığında hayattaydı (dolayısıyla yemin olsun, tarih şahittir bu defa Engels'in hiçbir kabahati yoktu).

Bu bölümü sonlandırırken bir ara sonuç eklemek gerekiyor. Marx 1857-58 el yazmalarına başlarken ekonomi politiğin kapsamlı bir eleştirisini yapmak amacıyla yola çıktı ve bir plan belirledi. Sonra bu plana bağlı olarak bir el yazması yığını üretti. Hata bu el yazmalarına giriş olsun diye bir de metin ortaya çıkardı: *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* (Marx, 1859). Bu giriş metninin giriş bölümü pek ünlüdür ve pek çok tartışmanın konusudur. Bu kitaba yazdığı ünlü "Giriş"te 1857 planına bağlı kalacağını ifade etti. Ancak pek çok nedenden dolayı çalışmaya devam edemedi. Konunun üstüne ancak 1861 yılında yeniden eğilebilme şansını yakaladı. 1861 ile 1863 arasında hacimleri oldukça büyük 23 defter doldurdu. Ancak hâlâ bir terslik vardı. "Felsefe"yi, bu güdük burjuva retorliğini, kapitalizmin devrimci eleştirisine izin vermediği için terketmişti. 1861-1863 defterlerini yazmayı bitirdiğinde elinde olan açıkçası burjuva ekonomi politiğinin en kapsamlı eleştirisi idi; ancak henüz sadece burjuva ekonomi politiğinin eleştirisiydi. Peki ya bu ideolojik bakış açısının nesnesi,

nesnel kapitalizmin eleştirisi? Sorun sadece materyalin nasıl sunulacağı değildi. Marx sadece bilim adamı değildi; Marx devrimciydi. Kapitalizmin devrimci eleştirisi nesnenin kendisinin de eleştirisini gerekli kılıyordu. Marx 1861-63 elyazmalarını da terketti. Hatta 1863-65 el yazmalarını da terketti. Sonunda 1866'da istediğine ulaştı. Ortaya çıkan metin pür soyut düzeyde bir ekonomi politik eleştirisi olmanın ötesindeydi. Engels ve diğer dostlarının sağladığı görgül materyal ile mimarisi zenginleşmiş, soyut olan ile somut olan arasındaki yapısal ve organik bağları olgunlaştırmış, sunum tekniğini olabilecek en iyi hâline getirmiş bir eserdi. Bu hâliyle eser hem içeriğiyle, hem sunum tekniğiyle ve hatta yöntemiyle bir devrim yaratmıştı.

Devrimci Bilimin Başlangıcı: *Kapital I. Cilt*

Kapital I. Cilt Marx'ın terketme/aşma sürecinin son noktasıdır. Aşağıda sunulan yapısal özellikleri onu hem Marx'ın külliyatı içinde hem de düşünce tarihinde benzersiz kılmaktadır. Bu özellikler aynı zamanda Marksolojinin temel tezlerinin aslında temelsiz olduğunu da göstermeye yetecektir.

- 1) Yazılmış olan hiç bir eser hem söylemi (burjuva ekonomi politiği) hem de söylemin nesnesini (kapitalizmi) eşanlı bütünleşik ve sistemik bir eleştiriye tutma konusunda *Kapital I. Cilt* kadar maharetli değildir. Bu anlamda kuram-olgu gerilimini aşmış ve yepyeni bir yöntem geliştirmiştir. Bu yöntem kuramın eleştirisi ile olgunun eleştirisi arasına başka eserlerden aşına olduğumuz Çin Seddini çekmemiştir. Böylece aynı anda hem devrimci (kapitalizme yönelik yıkıcı eleştiri) hem de eleştirel olmuştur.¹²
- 2) *Kapital*'de yöntem üzerine yazılmış pek çok monografi onun yöntemini tanımlarken soyut ile somut arasında sık gidiş-gelişlerin altını çizmiştir. Oysa Marx'ın, ve tabii ki *Kapital*'in dehası bunun ötesindedir. *Kapital*'de soyut ve somut Scylla ile Charybdis gibi ayrı değildir; soyut-somut birliği hem nesnel hem de kavramsaldır. Kavram *Kapital*'de hem soyuttur hem de somut (Gayrimaddî ve aynı zamanda nesnel). Örneğin "soyut emek" hem soyuttur (değeri belirlemede kullanılan soyut araç) hem de somut (aynı metanın farklı üretimlerinde harcanan farklı emek zamanlarından ortaya çıkan toplumsal ortalama). Örneğin "genel olarak sermaye"¹³ hem soyuttur (bir toplumsal ilişkiyi anlamlandıran araç) hem de somut (bir ekonomik yapıda tekil sermayelerin oluşturduğu bütünlük). Bu özelliğe sahip başka bir eser yazılmış mıdır?
- 3) *Kapital*'de kavramsal dizin Dussel'in (2001b) belirttiğinin aksine

Hegelci diyalektik bir mantığı takip etmez. Alex Callinicos çok yerinde bir şekilde *Kapital*'de yeni bir kavramın devreye sokulması sürecinin tümevarımcı olmadığını belirtmiştir (Callinicos,2009: 32). Kısacası kapitalizmin kuramsal/nesnel bütünleşik eleştirisi genişletilirken bir aşamada gerekli olan kavram bir önceki aşamadan mantıksal olarak türetilmez, dışarıdan (nesnel olandan süzülerek) enjekte edilir. Örneğin pek çok Marksoloğun “nereden çıktı” diye baktıkları, Marksizmi bir tür güdük yapısalcılığa indirgemeye ve tarihselliğinden arındırmaya çalışan Althussercileri irrite eden şu meşhur 8. Bölüm, yani “İlkel Birikim” bölümüne bir bakalım. Gerçekten bir anda nereden çıkmış olabilir? Ya da parça başına ücretin anlatıldığı 21. Kısım? Tüm bunlara inat hâlâ Marx'ın Hegelciliğinden söz edebilir miyiz?

- 4) Almanca birinci baskıya yazdığı önsözde Marx neden meta ile başladığını anlatmıştır (Marx, 1990: I. Baskıya Önsöz). Meta kapitalist toplumun hem en görünür ve en küçük evreni hem de aslında en soyut unsurudur. Soyut/somut birliği bir kere daha kurulmuştur. Sadece sunum tekniği sorunlarını çözmek değildir amaç. Önce en görünür fakat en soyut olan ile başlanırsa öz ile görünüş arasında burjuva aklının bir türlü çözemediği ikilem kolayca aşılacaktır. Meta ile başlanmazsa emek gücünün özel bir meta olması, emek gücünün kullanım değerinin sermayenin öz-değerlenmesine hizmet ettiği, sermayenin ilk formu (para-meta) türünden gizler kesinlikle aydınlatılmayacaktır. Bu nedenle *Kapital I. Cilt* hem *Grundrisse*'den, hem *Ekonomi Politikinin Eleştirisine Katkı*'dan hem de diğer taslaklardan daha gelişkindir.

Kapital tüm bu nedenlerle sıradan bir bilim kitabı değildir. Farklı taslaklar arasından sırf sunum tekniği daha iyi diye seçilmiş bir eser de değildir. Hegelci değildir (Hegel'den izler taşısaya bile). Yunan felsefesinden gelen ve Hegel'in sistematik bir içerik verdiği şu ünlü akıl kırıcı tez-antitez-sentez üçlemesini diyalektik olarak adlandırırıyorsa diyalektik hiç değildir. Bu nedenle Marksolojinin bir kanadının sahiplendiği “Yeni Diyalektik” bakış açısı da bir tür falsifikasyona yol açmaktadır.

Kapital yine de tam değildir, eksiklikleri pek tabii ki vardır. Ancak bunlar Marksolojinin ima ettiği eksikliklerden çok farklıdır. Marx devrimci eleştirel bir bilim yaratı. Hiçbir zaman onu tamamladığını ima etmedi. Devrimci eleştirel bir bilim açık uçludur, nesnel ve kuramsal yeni mücadelelerle zenginleşir.

Sonnotlar

¹ Bu işe aslında *Kutsal Aile*'de tek başına başlamıştı zaten.

² Marx'ın "Felsefeyi bırakma" serüveni hakkında bir kitap yazan Daniel Brudney haklı olarak Marx (ve Feuerbach'ın) karşı çıktığı, felsefinin insanın yetkinleşmesi ve özgürleşmesini bir tür entelektüel/manevî ve ussal bir macera olarak gören bakış açısı olduğunu belirtmektedir (Brudney, 1998:7). Ancak Burdney'in kitabı pek çok açıdan ilginçtir. Örneğin, o da "Olgun" Marx'da bir tür dogmatizmi görmektedir. Bu dogmatizm doğal olarak daha dogmatik ve kaba Marksizm-Leninizme evrilmiştir.

³ Bu durum sosyal bilimlerin tarihine de kaydedilmiştir. Örneğin bazı iktisadi düşünce tarihçileri Marx'ın klasik ekonomi politiğin sonunu işaret ettiğini belirtmektedirler. Eksiktir; sonunu değil aşıldığını ifade etmektedir.

⁴ Haklılığı pek çok kez kanıtlanmış bir düşünce akımının kurucu babası olmak belki başkalarına yetecek ancak ona yetmeyecekti kuşkusuz. Haklılığı hakkında çok estetik ve yerinde bir sunum için bkz. Eagleton, 2011.

⁵ MEGA² ile MECW'i karşılaştıran Wendling MECW'in daha dikkatsiz ve dağınık bir toplama olduğunu ima ederken MEGA²'nin tarihsel-eleştirel bir toplama olarak olağanüstü titizlik içerdiğini vurgulamaktadır. Ancak satır aralarında bu "kayıma"nın başkaca nedenleri olduğu anlaşılmaktadır. MEGA²'nin yayınlanan 65 cildinden pek çoğu Sovyet Sosyalizminin yıkılışından ve hatta 1993 yılından sonra yayınlanmıştır. Dolayısıyla bu ciltlerin düzenlenmesinde "Stalinist" Sovyet Bürokrasisinin etkisi olamamıştır. Oysa MECW'i yayınlayan ProgressPublishers ve ona eşlik eden İngiltere ve ABD'ndeki yayınevleri SBKP'nin resmi yayın organları gibi çalışmaktaydılar (Wendling, 2005). Kabul etmemiz gerekir; Anti-Sovyetizm Batı Marksizminin dimağını zehirleyen bir unsura dönüşmüştür.

⁶ Bu hikâyenin büyük bir bölümü MEGA² ekibinde görevli JürgenRohjahn'ın "Publishing Marxand Engels after 1989: TheFate of MEGA" başlıklı yazısından özetlenerek aktarılmıştır (Rojahn, 1998).

⁷ Rohjahn, Marcelo Musto'nun Grundrisse üzerine kitabından ilginç bir anekdotu aktarmaktadır. 1930'larda SDP arşivleri Hollanda'ya nakledildiğinde Marx'ın 1857-58 el yazmaları (ki *Grundrisse* bu elyazmalarından üretilmiştir) ve 1861-63 el yazmaları (*Kapital / Cilt*'in ikinci taslağını da kapsamaktadır) nakledilen el yazmalarının içinden çıkmadı. Oysa orada olmaları gerekiyordu. Gizem 1990'da Moskova arşivleri açıldığında çözüldü. 1932 yılında Marek Kriger adlı bir Polonyalı çok da iyi korunmayan SDP arşivlerinden bu iki el yazmasını çalmıştı. Ve bunları Viyana'da Moskova Marksizm-Leninizm Enstitüsü temsilcilerine satmıştı (Rojahn, 2012/13:22).

⁸ Kitabı çok, kendisi pek az bilinir. Roman Rosdolsky o zamanlar Avusturya-Macaristan'ın bir parçası olan Galiçya'daki Lemberg'de 1898'de doğdu. Gençliğinde Polonya Komünist Partisi'nin Batı Ukrayna seksiyonuna üye oldu. Savaşın ertesinde önce Prag'a sonra ise Viyana'ya gitti. Viyana'da Moskova'daki Marksizm-Leninizm Enstitüsü için çalışmaya başladı. Bu sırada enstitünün başında Ryazanov vardı. 1930'ların başında Komintern

politikalarından uzaklaşmaya başladı ve Troçkist oldu. Naziler Polonya'yı işgal ettiğinde Krakov'da idi; tutuklandı. Savaş boyunca Auschwitz, Oranienburg ve Ravensbruck toplama kamplarında esaret altındaydı; mucizevi bir şekilde sağ kurtuldu. 1947'de ABD'ne göç etti. Burada *Grundrisse*'nin ilk basımı olan Moskova 1939 baskısını buldu ve üzerinde çalışmaya başladı. Bu çalışmadan birkaç makale ve burada üzerinde bolca kelimeler edilecek meşhur kitap çıktı. 1967 yılında vefat etti (Rabinach, 1974).

⁹ Mandel daha sonra *Kapital*'de kullanılacak pek çok kategori ve kavramın *Grundrisse*'de geliştirildiğini belirtmektedir. Ancak bazı kavramlar hâlâ eksiktir, ya da prematüre hâldedirler (Mandel, 2015).

¹⁰ Bu kitap Bidet'nin doktora tezidir.

¹¹ Heinrich de bu yargıyı desteklemektedir (Heinrich, 2016).

¹² Sungur Savran da bu noktanın altını dikkatle çizmektedir (Savran, 2012: 87).

¹³ Burada hemen Marx'ın *Kapital*'de "genel olarak sermaye" kavramını hiç kullanmadığına dair bir eleştiri gelebilir ki bu eleştiri görünüşte doğru olacaktır. Ancak Marx *Kapital* I. Cilt'in bütünü "genel olarak sermaye" kavramı üzerine kurmuştur.

Kaynakça

Althusser L (1969). *For Marx*. Hammondsworth: Penguin.

Bidet J (2007). *Exploring Marx's Capital: Philosophical, Economic and Political Dimensions*. Leiden: Brill.

Brudney D (1998). *Marx's Attempt to Leave Philosophy*. Cambridge: Harvard University Press.

Callinicos A (2009). *Imperialism and Global Political Economy*. Cambridge: Polity Press.

Dussel E (2001a). The Four Drafts of Capital: Toward a New Interpretation of the Dialectical Thought of Marx. *Rethinking Marxism*, 13(1), 10-26.

Dussel E (2001b). *Towards an Unknown Marx: A Commentary on the Manuscripts of 1861-63*. Londra: Routledge.

Eagleton T (2011). Marx Neden Haklıydı? Çev. O Köymen, İstanbul: Yordam.

Heinrich M (2016). The "Capital" after the MEGA: Discontinuities, Interruptions and New Beginnings. *Crisis & Critique*, 3(3), 93-138.

Jost L J ve Jost J T (2007). Why Marx Left Philosophy for Social Science. *Theory & Psychology*, 17(2), 297-332.

Korsch K (2008). *Marxism and Philosophy*. Çev. F Haliday, New York: Monthly Review Press.

Bahçe S (2018). Marksoloji mi Marksizm mi? *Kapital*'in İzinde. *Mülkiye Dergisi*, 42 (1), 145-162.

- Mandel E (1990). Introduction, içinde: *Capital I*, St. Ives:Penguin.
- Mandel E (2015). *The Formation of Economic Thought of Karl Marx: 1843 to Capital*. New York: Verso.
- Marx K (1859). *A Contribution to the Critique of Political Economy* https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_Contribution_to_the_Critique_of_Political_Economy.pdf. Son erişim tarihi, 23.01.2018.
- Marx K (1990). *Capital I*. St. Ives: Penguin.
- Marx K (1993). *Grundrisse*. New York: Penguin.
- Marx K (2015). *Marx's Economic Manuscript of 1864-65*. Çev. B Fowkes, Düz. FMoseley, New York: Brill.
- Marx K ve F Engels (2010). German Ideology. İçinde *Marx-Engels Collected Works (MECW) V. Cilt*, Lawrence & Wishart.
- Musto M (2010). Marx Is Back: The Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA) Project. *Rethinking Marxism*, 22(2), 290-291.
- Negri A (1991). *Marx Ötesi Marx: Grundrisse Üzerine Dersler*. Çev. M Çelik, İstanbul: Otonom.
- Nicolaus M (1968). The Unknown Marx. *New Left Review*, 1/48, 41-61.
- Nicolaus M (1993). Introduction. İçinde *Grundrisse*, New York: Penguin.
- Rabinach A (1974). Roman Rosdolsky 1897-1967: An Introduction. *New German Critique*, 3, 56-61.
- Rojahn J (1998). Publishing Marx and Engels after 1989: The Fate of MEGA. <https://socialhistory.org/sites/default/files/docs/projects/mega-e98.pdf>. Son erişim tarihi, 23.02.2008.
- Rojahn J (2012/13). Der Schattenmann: Wer war Marek Kriger?. *Marx-Engels-Jahrbuch*, 22-45.
- Rosdolsky R (1974). Comments on the Method of Marx's Capital and Its Importance for Contemporary Marxist Scholarship, *New German Critique*, 3, 62-72.
- Rosdolsky R (1977). *The Making of Marx's Capital*. Çev. P.Burgess, Londra: Pluto Press.
- Savran S (2012). Siyasal İktisadın Eleştirisi. İçinde: *Kapital'in İzinde*, Der. N Satlıgan, S Savran ve E A Tonak, İstanbul: Yordam, 68-88.
- Wendling A (2005). Comparing Two Editions of Marx-Engels Collected Works. *Socialism and Democracy*, 19(1), 181-189.